

АРТЮХ В.О., САДІВНИЧИЙ В.О.

“ПОКАЯЛЬНИЙ” ЛИСТ ПОЕТА МИКОЛИ ДАНЬКА

Подаються два варіанти “покаяльного листа” поета, публіциста, нонконформіста Миколи Данька. Перший варіант - написаний самим автором, зараз зберігається в Державному архіві Сумської області, друкується вперше. Другий - опублікований у газеті “Ленінська правда”. За свідченнями самого Миколи Данька він підготовлений до друку журналістом газети з криптонімами В.С. під диктовку органів КДБ.

Післясталінський період хрущовської “відлиги” породив феномен “шестидесятництва” - покоління письменників, митців, науковців, які, створивши культурницький рух, не ставили перед собою чітких політичних цілей. “Шестидесятництво” було швидше формою морального спротиву советському політичному режиму. Насамперед, творча інтелігенція в добу правління Леоніда Брежнєва не прийняла відродження фактично просталінської комуністичної ідеологічної доктрини, з якою вона справедливо пов’язувала нові обмеження свободи творчості. Бо, зрештою, будь-яка творчість за своєю природою є не чим іншим, як інакодумством по відношенню до панівної точки зору.

Показовою, з точки зору взаємодії літератора й репресивної державної “машини”, є доля сумчанина Миколи Данька (1926-1993). Тиск на нього розпочався після виходу другої поетичної збірки “Червоне соло” у харківському видавництві “Прапор” (1967 рік). Якраз тоді, 9 липня, у доповіді на VII пленумі Сумського обкому КП України першого секретаря обкому партії Бориса Іовлевича Вольтовського зазначалося, що “целый ряд стихов этого сборника показывает идейную незрелость автора, узость его мировоззрения, незнание ленинской теории отображения”¹. Наклад книги заарештували, абсолютну більшість екземплярів збірки знищили. Почалися довгі роки постійних переслідувань, звільнень із роботи та напівголодного існування поета, що затягнулися аж до періоду перебування. Його вірші в офіційних виданнях не друкувалися 19 років.

У червні 1983 року у квартирі Миколи Данька органами держбезпеки здійснено обшук, на самого поета прокуратура Сум відкрила карну справу за статтею 187-1 Карного кодексу УРСР: “Систематичне розповсюдження в усній формі свідомо неправдивих вигадок, які ганьблять радянський державний устрій, а також виготовлення або розповсюдження у письмовій, друкованій чи іншій формі творів такого ж змісту”. Знесилений постійними переслідуваннями і покинутий друзями, під тиском обставин і правоохоронців він написав “покаяльного листа” в газету “Ленінська правда”, в якому намагався пояснити і певним чином виправдати свою діяльність. Але в газеті був опублікований зовсім інший текст. Із нього випливало, літератор гостро засуджує свою “антисуспільну” діяльність, зв’язки з “антирадянськими” особами, повністю розкаюється у скоєному і стає на шлях прозріння. Найнеприємнішим для Миколи Данька було згадування в негативному контексті в опублікованому листі ім’я Михайла Осадчого, відомого українського дисидента і приятеля ще з часів спільного навчання у Львівському університеті.

Пізніше про свої життєві поневіряння Микола Данько напише:

*Пережив я тридцять третій,
 Пережив окопний молот,
 Пережив духовний голод,
 Пережив судьбу в конверті
 За своє "Червоне соло",
 Пережив десятиріччя,
 Пережив стукацькі тіні,
 Пережив жebraцьке "міні",
 Навіть з "максимом" на відчай,
 Пережив я в трудній тузі
 Зраду жіночки і друзів,
 Пережив плакучі верби,
 Пережив бандюг пихатих,
 Пережив ламання ребер
 Професійне - біля хати...
 А душа і самотою
 Залишилась молодою.*

Нижче подаємо два варіанти "покаяльного листа" Миколи Данька. Один - оригінал. Інший - опублікований на сторінках Сумської обласної газети "Ленінська правда".

¹ДАСО, ф.п-4, оп.14, спр.8, арк.25.

№1

ТЕНЕТА ПОРВАНО... ДО СВІТЛА!

Перед сходом сонця людина вмикає приймача... Линуть урочисті слова Гімну:
 ... *Живи Україно, радянська державо!..*

Вочевидь цієї хвилини слухають їх і мільйони трудівників республіки. Багатьох вони настроюють на оптимізм... Тільки не його. Він нервово вмикає приймача. Йому здається чомусь, що ота фраза є насмішкою над здоровим глуздом, кощунством. І якщо потім усі, або принаймні більшість сумчан не без утіхи і піднесення поспішають кожен до своєї роботи, щоб примножити успіхи радянських людей у виконанні п'ятирічки, накреслень ХХVI з'їзду партії, відщепенець поринає в чорну меланхолію. [Нерозбірливо. - *Упор.*] його лине серед кривих дзеркал. Він мовби гіпнотизує себе своїми зітханнями і безпредметним невдоволенням. Майже все сприймається через призму жовтих пасажів критики у спотвореному вигляді. У нього свій окремих мізерний світик. Власне він сховався у коконі своїх темних видінь. За словами Едуарда Багрицького:

*И все навыворот,
 Все, как не надо...*

Ось до якої карикатури почуттів і думок може привести викривлення і надто хибне розуміння об'єктивних засобів розвитку суспільства. Певна річ, нам хотілося б так і продовжувати оповідь, користуючись невизначеним - "людина", "хтось там"... А втім - годі! На жаль, тією людиною був автор цих рядків, себто - я.

Так, якраз мене спіткало неабияке лихо і завело в тенета ворожої радянському ладові ідеології. Це було схоже на те, ніби сам тчеш павутину і сам же в ній, похмуро борсаючись, все дужче заплутуєшся. Щоб залишатися невігласом, чужої допомоги не потрібно ж! Моє серце було закрите для надії. Я полюбляв опанувати ночами невідповідними фразами, як “домінуюча”, “панівна” і “підрядна” нація... Гіперболізована критика у моїх віршах, як опублікованих, так і не друкованих, деяких недоліків життя, зокрема випадків бюрократії і міщанства, теж базувалася на нерадянській платформі. Вона впливала з позицій, м'яко кажучи, крайнього патріотизму. Та інакше й не могло бути. Хто сказав “а”, мусить сказати також “б”. Хто вскочив не в той кур'єрський поїзд, не так хутко вискочить. Він підвладний, крім усього іншого, законові інерції. А інерція засмоктує в болото сумнівів...

Критично оглядаючи недалеке минуле, далєбі, я сам дивуюся: як же сталося?.. Буржуазний націоналіст? Хіба не смішно? Хіба за мною, як за вольтерівським бароном Тундер-тен-Транком нараховується сімдесят два покоління предків? Дурниця! Мій батько, Михайло Андрійович, був колгоспним ковалем. Мати, Олена Пилипівна, жницею на колективному полі. Дідусь - славний на весь Славгород грубником...

А що далі, углиб? Жахливе кріпацтво. Безіменність! Ми - у священному понятті “народ”. Тільки Жовтень, тільки Радянська влада моїм родичам, як і мільйонам трудових українців, розбила страдницькі пута на руках і ногах, вивела на стежину більш щасливої долі. Під час громадянської війни на Україні батько воював у Червоній Гвардії. Громив денікінців і махновців. Наприкінці 20-х років став одним з перших ентузіастів колективізації, тоді ж закінчив курси тракториста і розорював каїнові межі. Він каламутний ручай ніколи не сплутував із світлою рікою нового життя. Він загинув на Курській дузі, зі зброєю в руках обстоюючи здобутки Жовтня у боротьбі проти гітлерівських окупантів... А я сам?.. Семирічка... Війна... Евакуація углиб Росії. Патріотичні почуття приводять мене до комсомольського ешелону, що відходить із Суджі на відбудову Сталінграда. Через кілька місяців, будиши закликаним до армії, я вже на Дунаї, під мурами Будапешта з “ербушкою” (як ми ласкаво називали полкову радіостанцію) та карабіном за плечима... Суворі випробування поблизу озера Балатон. Потім - Відень, потім - Чехословацька Нітра ... Разом зі мною, як із другом друг, як із братом брат, знаходилися щирі душевні росіяни і білоруси, запальні вогнеокі побратими з Кавказу і удмурти, євреї і чуваші...

За яку ж правду я тоді змагався? Звичайного радянського патріотизму мені, здається, ніколи не бракувало. Мої переконання були твердими і безкомпромісними... Хоч діло давнє, але ж якраз через оту беззастережність надто часто відчував на собі холодні погляди деяких заблукалих людей, коли працював бурильником на заводі поблизу Львова, коли навчався в університеті...

Була б не зовсім точною і вичерпною відповідь, якби я написав, що прослуховування всіляких пересилань зарубіжних ворожих радіостанцій, або твори Грушевського чи Аркаса спричинилися безпосередньо до викривлення мого світогляду. Справді - бо, важливо не стільки те, з ким їси, як те, що їси. Багато шляхів веде до помилки... Можна дивитися і не бачити, слухати і не чути... Як твердять біологи, алергенами можуть стати навіть пшениця, навіть жито і кукурудза... Це я в переносному розумінні. Словом, жодні міркування не спроможні показати людині стежку, котру вона не хоче бачити, як сказав колись Р. Роллан. Не усвідомлюючи першої помилки, припускається другої, третьої...

Я далекий від лицемірного самоприниження, як і від посипання собі голови попелом ... А все ж... Приховуючи свої помилки, кращим не станеш. Вже в моїй другій збірці поезій “Червоне соло” було чимало плутаного і фальшиво однобокого. Насамперед, що стосується рідної мови. Деякі рядки, не без націоналістичного трунку, за що цілком справедливо був критикований...

Кохатися в рідній мові - річ природна.

- Если завтра мой язык исчезнет, я готов сегодня умереть, - так, здається, сказав Р. Гамзатов. У російській літературі від Ломоносова і Тредьяковського до Твардовського і Лихоносова - хто з них не чарувався мовою питомого народу, мовою предків і сучасників?

Тим часом нечіткість моїх ідейних позицій і нігілізм, хибно усвідомлена критика партією культу особи і втрата класового чуття скерували мене, по суті, у ворожий табір. Поступово я почав загострено-хворобливо сприймати об’єктивний процес розвитку мов у нашій країні. Одна неправда породила іншу. Так у нашому прекрасному сьогодні, у громадському житті я бачив в Ахіллеса тільки п’яту. Будь-яка кривизна прямої лінії сприймалася мною, як відступ від священних заповітів революції. Коротше: я ладен був спалити хату, аби зварити... пару яєць!

У своїх недолугих віршах, таких, наприклад, як “І проспівують треті півні”, “Лжепророк”, “Яка різниця - Лазар чи Мойсей”, “Скрізь перші ми...” та інших, я заплугався у хащах схоластики і риторики, псевдопафосу і явних наклепів на радянську дійсність. Тож, либонь, кожному школяреві відомо, що революційний лад підніс мій народ до сяючих верховин, що основні завдання у розквіті економіки і культури нашої республіки були визначені великим Леніним ще у проекті резолюції ЦК РКП (б) про радянську владу на Україні. У цьому ж історичному документі членам партії ставилось в обов’язок всіма засобами сприяти усуненню всіх перешкод для вільного розвитку української мови і культури. Партія і Уряд послідовно здійснювали, перетворювали в життя накреслення Ілліча. Радянський лад створив воїстину необмежені можливості для розквіту соціалістичної національної культури, виявлення народних талантів, відкрив усім без винятку широку браму до культури, до знань. Тепер моя Україна, моя республіка може похвалитися суцільною грамотністю, високорозвиненою наукою і культурою. До речі, на землі Тараса сьогодні понад 175 тис. наукових працівників і 4,5 мільйона спеціалістів з вищою і середньою освітою. Це більше, ніж у кількох провідних європейських державах, разом узятих! Кому ж у кого потрібно вчитися? Нехай промовляють названі цифри!

Прикро мені, що я, незрідка показуючи, так би мовити, хліб, тримав камінь, що я силкувався збирати виноград з терновника. Досить! Струсимо порох з ніг своїх. Назавжди. Ще один подовжений видих, аби евакуювати затхле повітря буржуазної пропаганди з усіх дихальних шляхів...

Щоправда, ти, читачу, можеш закинути на це: шляхетний граф ручається за себе, але хто поручиться за шляхетного графа? Запитання природне. Що ж, тут я вважаю за доцільне нагадати хіба що одне: якщо більшість моїх віршів, попри їх сумнівну художню вартість, мала сповідницький характер, то ці рядки - тим більше, головне, що у мене зараз подушка під головою не крутиться, тобто сумління чисте. Бути Остапом чи Андрієм Тараса Бульби? Усі, сто разні, не нам носити підземними лабіринтами рідний хліб ворогові! На якому боці барикад? Тільки там, де радянський народ! Розуму завжди більше в колективі. Ми спроможні перевірити в собі гостроту чуття на головне - чим народ живе сьогодні, які його прагнення і мрії. В дружбі -

правда, істина у боротьбі за наступну щаблітку, за круту сходинку до всенародного щастя. Віднині слід підкорити свій хист, свої здібності (тішу себе думкою, що вони є!), свої мрії лише Батьківщині, лише рідному народові. Та не порадуєм ворога і не засмутимо друга мільними бульбашками критиканства і дисидентства! Хіба ж не зрозуміло, що нігілізм сипле сіль у розчин цементу, того морального цементу, що становить основу великої комуністичної справи? Недарма ж силкується скористатися ним антирадянська пропаганда за рубежем, а також усі ті, хто спускає імперіалістичного човна і натинає вітрила провокацій на хвилях “холодної війни”. Чорні лицарі, вилупки неофашизму, пнуть язиком злизати... гору! Але минув час, коли, за висловом Анрі Барбюса, капіталізм підперезував своє черево екватором. Світ рухається по ленінській орбіті. Погляди прогресивного людства звернуті до Країни Рад.

Ю. В. Андропов, у відомій промові “Ленінізм осяває нам шлях” (1964 р., квітень) добре сказав: “Боротьба двох ліній, двох історичних тенденцій - лінії соціального прогресу, миру, творення і лінії реакції, гноблення і війни - неухильно веде до того, що на історичній арені соціалізм відвойовує у старого світу одну позицію за одною. Престиж капіталізму, капіталістичного шляху розвитку все більше падає”.

Проте названа обставина не заважає ворогам миру удосконалювати технологію дезінформації і наклепів, продукування півправд і замовчування невігідних їм фактів. Ті, що знаходяться у вищих ешелонах влади, антирадянщину і антикомунізм перетворюють у знаряддя боротьби проти національно-визвольних рухів, зокрема ж імперіалістичні кола США вдаються до неоголошеної війни проти демократичного Афганістану, під'юджують і щедро підтримують ізраїльських агресорів на різні злочини проти миролюбних арабських народів. Вони не тільки дарують окупантам найгрізнішу зброю, не тільки наповнюють їхні капшуки золотом, а ще й удаються до так званого “інформаційного імперіалізму”. Ескалація всілякої брехні під грифом апології капіталізму! Цей модерний радіоконвейер не знає перебоїв! Спочатку - слівце, потім - сильце, капкан. Але в цьому разі ми, радянські люди додержуємось відомої приповідки: побачене - краще сказаного. А те, що спостерігаємо на кожному кроці - розквіт добробуту і культури - надихає нас класовим оптимізмом і незглибною вірою у ще світліше прийдешнє.

м. Суми

Микола Данько

ДАСО. - Ф.Р-7680. - Оп.1. - Спр.12. - Арк.29-43. Оригінал. Рукопис.

№2

Микола Данько ПРОЗРІННЯ ПЕРЕД БЕЗОДНЕЮ

Шановний товаришу редакторе! Прошу надрукувати мого листа у Вашій газеті. Це сповідь людини, котра щиро визнає свої помилки в минулому і суворо, з усією принциповістю засуджує їх. Нехай вона засвідчує, що автор ніколи знову не збочить на слизьку стежку, прагнучиме приносити тільки користь своїй соціалістичній Вітчизні, радянському народові.

...Сто стежин веде до помилки, та лише одна до істини, - говорить народна мудрість. На жаль, я усвідомив її надто пізно. Слідство, яке велося в моїй справі по звинуваченню в антисупільній діяльності, на багато що відкрило мені очі...

Народився я за Радянської влади... Мій батько був колгоспним ковалем... Тільки Жовтень дав йому, моїм родичам, як і мільйонам трудових людей, справді нову, щасливу долю.

Життя моє складалося так само, як і в тисяч моїх ровесників. Як солдат-фронтівик, пройшов суворими дорогами Вітчизняної війни. Пліч-о-пліч з росіянами, білорусами, грузинами, казахами, вірменами... Мої переконання тоді були твердими і непохитними.

Як же сталося, що ледве не опинився на лаві підсудних?

Вочевидь усе почалося тоді, коли я був студентом Львівського державного університету. "Друзі" підсовували мені твори М.Грушевського, М.Костомарова, М.Хвильового, журнали українських буржуазних націоналістів. І я захопився ними.

Спочатку здорове чуття все ж брало гору. У розмовах з товаришами я не раз називав тоді націоналістичні писання антинародними, буржуазних істориків - тенденційними. Злегка висміював захоплення інших козацькою романтикою, мазепинщиною, виговщиною і петлюрівщиною. Проте, коли виникало щось на взірєць диспутів, я розгублювався, не відстоював історичну правду, втрачав почуття класовості, і, по суті, ставав на шлях угодовства з нашим ідейним ворогом. Саме така позиція привела до того, що, переїхавши пізніше, 1958 року до Сум, під впливом особистих життєвих невдач почав хибно переосмислювати дещо перечитане раніше. Колись критиковане мною мовби обернулося до мене іншим боком, заперечуване і начебто вбите у душі навіки - потроху гальванізувалося. У моїй другій збірці поезій "Червоне соло" (1967 р.) з'явилося чимало плутаного і туманного. У ряді віршів я свідомо вдався до спотворення радянської дійсності, ставав на позиції українських буржуазних націоналістів.

Ідейна нестійкість, втрата класового чуття затягнула мене, по суті, у ворожий табір. Так, поступово почав загострено, хворобливо сприймати об'єктивні процеси розвитку мов у нашій країні, а в прекрасному сьогодні, у суспільному житті помічав здебільшого темні плями.

У викривленні мого світогляду сумну роль відіграло також прослуховування ворожих зарубіжних радіостанцій "Свобода", "Вільна Європа", "Німецька хвиля"... Виловлену на каламутній хвилі антирадянщину, облудну брехню я часто сприймав як незаперечну істину.

Так крок за кроком мене засмоктувало болото. Слизька стежка поступово вела до безодні.

Саме на цей час припадають судові процеси над деякими націоналістично і антирадянськи настроєними особами, які, потрапивши на гачок буржуазної пропаганди, стали на ворожий радянському ладові шлях. З-поміж них я знав Михайла Осадчого, котрий двічі судився за націоналістичну діяльність.

Потойбічні радіостанції, захлинаючись, вихваляли їхні антирадянські опуси. Певна річ, наша преса давала їм гідну відсіч, однак моя упередженість заважала мені зробити правильні висновки, збагнути, що мені з ними не по дорозі.

Незважаючи на мої творчі хиби, негідну поведінку, громадськість не відвернулася від мене. Мені надали хорошу роботу, квартиру. Але я ніскільки не дорожив цим. Прогулював, порушував дисципліну, зловживав алкоголем. Коли ж мені пред'являли справедливі претензії, ставав у позу ображеного. У ці ганебні для себе часи я змінив кілька місць роботи, ніде подовгу не затримуючись. Життя - чудове і неповторне - проходило мимо. Власне, я його й не помічав, виливав свою образу на всіх у своїх віршах, які тепер не можу згадувати без огиди і відрази.

Гадаю, з усього сказаного мною зрозуміло, чому протягом кількох останніх років з під мого пера виходили рядки сумнівної ідейно-художньої вартості, які могли порадувати хіба що наших ворогів.

Не без удячності пригадую, що чимало товаришів подавали мені руку, попри всі мої помилки і творчі невдачі, застерігали від хибних кроків. На жаль, всі доброзичливі поради відкидалися мною, як зазіхання на "свободу" творчості. Знову ж таки, почасти тому, що я не зміг переступити через свою вражену самозакоханість.

І лише коли за свої ганебні дії мені довелося відповідати перед законом, збагнув, як далеко зайшов. Дуже гірко усвідомлювати тепер, що за дріб'язковим, несуттєвим я не помічав глибинних процесів духовного зростання радянських людей, грандіозних зрушень, котрі відбуваються в економіці, культурі, в усіх сферах життя нашої країни.

Помилка одного - наука іншому. Тож не хотів би, щоб це моє правдиве зізнання сприймалося читачем лише як каяття того, хто мало не скотився в безодню. Боляче і соромно мені перед бойовими товаришами, з якими ми разом громили фашизм у роки війни. Соромно за те, що в умовах, коли імперіалізм розгорнув оскаженілу психологічну війну і готує гарячу війну проти нас, я мало не опинився по той бік барикад.

Кажу це не заради красивої риторики. Мої слова - результат суду над собою, слова людини, яка врешті-решт прозріла. Водночас нехай вони будуть застереженням усім, хто з різних причин, а частіше всього через ідейну незрілість і нестійкість, політичну короткозорість, втрату цілющих зв'язків з народом калічить свою душу цікавістю до всіляких ворожих голосів і підголосків, котрі ллють отруйну воду на млин ідеологічних диверсій, антирадянщини, антикомунізму, засмоктують нестійких у своє смердюче багно.

Я одержав гіркий, хоча й запізнаний урок, пережив нелегкі для себе часи. Ніби великий тягар звалив із плечей, відчуваючи, що все це позаду...

Микола Данько.
м.Суми.

Ленінська правда. - 1983. - 11 листопада.

Артюх В.А., Садовничий В.А. "Покаяльное" письмо поэта Микола Данько.

Подаются два варианта "покаяльного письма" поэта, публициста, нонконформиста Микола Данько. Первый вариант - написанный самим автором, сейчас находится в Государственном архиве Сумской области, печатается впервые. Второй - опубликованный в газете "Ленінська правда". По свидетельствам самого Микола Данько он подготовлен к печати журналистом газеты с криптонимами В.С. под диктовку органов КГБ.

Artyukh V.O., Sadovnychy V.O. "Penitential letter" by the poet Mykola Danko.

Two variants of the "penitential letter" by the poet, publicist, recusant Mykola Danko are given in the article. The first variant was written by the author himself. Nowadays it is stored at Sumy Region State Archive and it should be mentioned the document is published for the first time. The second one was published in "Leninska Pravda" newspaper. According to Mykola Danko it had been prepared for publication by the journalist of the newspaper under the supervision of KGB officers.